

COLLOQUIUM

Schulden en gedetineerden

Verkennd onderzoek naar de schuldenlast van gedetineerden

Caroline Jeanmart • Laetitia Pierroux • Maëlle Servais • Sabine Thibaut

13 oktober 2026
Nationale Bank van België
Brussel

Opbouw van de presentatie

01

Vaststellingen en doelstellingen

UITGANGSPUNT

6 eerste vaststellingen

1

WEINIG ONDERZOCHE PROBLEMATIEK

In België is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar de schuldenlast van gedetineerden.

2

DETENTIE KAN SCHULDEN DOEN ONTSTAAN

Detentie kan nieuwe schulden doen ontstaan of bestaande schulden doen toenemen.

3

MOGELIJKE BELEMMERING VOOR RE-INTEGRATIE

Schulden kunnen de re-integratie bemoeilijken en een rol spelen bij recidive.

4

GEVOLGEN VOOR NAASTEN

De financiële gevolgen van detentie kunnen ook wegen op de naasten van de gedetineerde.

5

PROFESSIONALS HEBBEN ONVOLDOENDE MIDDELEN

Professionals die gedetineerden begeleiden, beschikken soms over onvoldoende informatie en mogelijkheden om iets aan de schulden te doen.

6

OOK PROFESSIONALS ERVAREN MOEILIKHEDEN

Ook professionals die actief zijn op het vlak van schuldvordering en schuldbemiddeling zijn onvoldoende vertrouwd met de realiteit van detentie en de mogelijkheden om actie te ondernemen.

Zes vaststellingen die aan de basis liggen van het onderzoek

5 doelstellingen van het onderzoek

- 1 De problematiek van schulden bij gedetineerden **in kaart brengen**, vanuit het perspectief van gedetineerden zelf, professionals van de penitentiaire administratie en diensten voor hulpverlening aan gedetineerden (omvang van de problematiek, moeilijkheden en obstakels bij de aanpak ervan enz.).
- 2 **Samenwerkingen** en **synergieën** bevorderen tussen professionals die actief zijn op het vlak van de preventie en aanpak van overmatige schuldenlast enerzijds en professionals van de penitentiaire administratie en diensten voor hulpverlening aan gedetineerden anderzijds.
- 3 Professionals (schuldeisers, schuldbemiddelaars, penitentiaire administratie, diensten voor hulpverlening aan gedetineerden enz.) **de nodige instrumenten en opleiding bieden** voor een preventieve en curatieve aanpak.
- 4 Informatie-**instrumenten** ontwikkelen voor **burgers** die rechtstreeks of onrechtstreeks met deze problematiek worden geconfronteerd.
- 5 **Aanbevelingen** formuleren.

02

Onderzoeksvraag en methode

OPZET VAN HET ONDERZOEK

2 uitgangsvragen

1

Welke impact heeft detentie op het ‘schuldentraject’?

2

Welke impact hebben schulden op re-integratie en eventuele recidive?

VERKENNENDE INSTEEL

**INTERDISCIPLINAIRE
INSTEEL**

juristen • economen • sociologen

2 ambities

Twee soorten vragen vormen de rode draad door het onderzoek.

1

BEGRIJPEN

Hoe beïnvloedt detentie de schulden en de evolutie ervan?

De gevolgen van detentie voor de financiële situatie en het schuldentraject in kaart brengen.

2

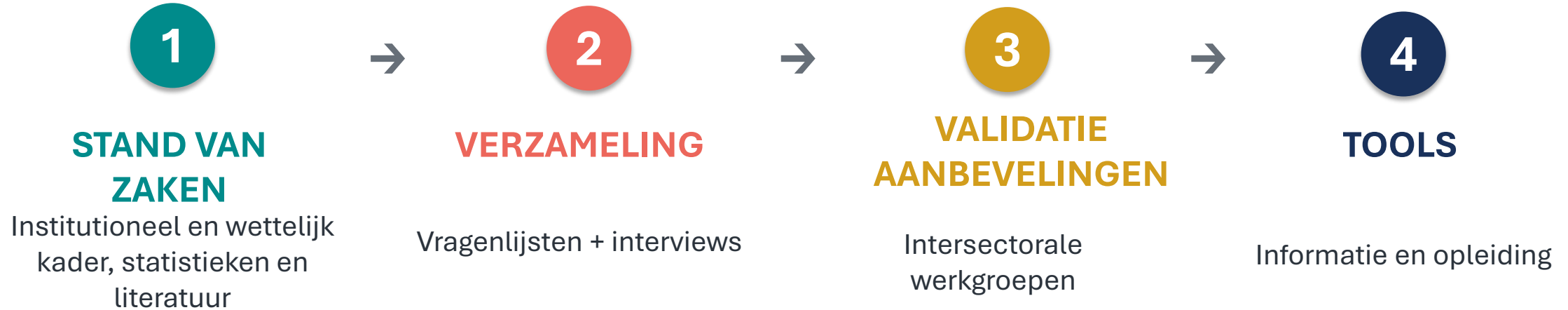
HANDELEN

Welke hefboomen kunnen voorkomen dat de schulden verder oplopen?

De obstakels en beschikbare middelen in kaart brengen en nagaan welke verbeteringen mogelijk zijn vóór, tijdens en na de detentie.

Een verkennend onderzoek om inzicht te bieden in de mechanismen en mogelijke actiepijlers te identificeren.

Een aanpak in vier fasen

Een stapsgewijze aanpak: begrijpen → documenteren → toetsen → tools aanreiken

Verzamelde gegevens (op nationaal niveau)

VRAGENLIJSTEN

261

Gedetineerden

14

Ex-gedetineerden

78

Schuldeisers

50

Hulpverleningsdiensten
aan gedetineerden

30

Psychosociale
diensten

80

Diensten voor
schuldbemiddeling

20

Advocaten /
bemiddelaars

5 penitentiaire inrichtingen voor
gedetineerden

GESPREKKEN

56 Gedetineerden

2 Ex-gedetineerden

6 Professionals
(hulpverleningsdiensten,
psychosociale diensten,
diensten voor
schuldbemiddeling,
advocaten)

64 interviews in totaal

WERKGROEP

9

Deskundigen

uit alle sectoren

Verschillende perspectieven en
bespreking van analyses en
resultaten

**VERZADIGING BEREIKT VOOR ELKE
GROEP BELANGHEBBENDEN**

De gegevensverzameling werd voortgezet tot het punt waarop nieuwe gegevens geen nieuwe informatie of thema's meer opleverden.

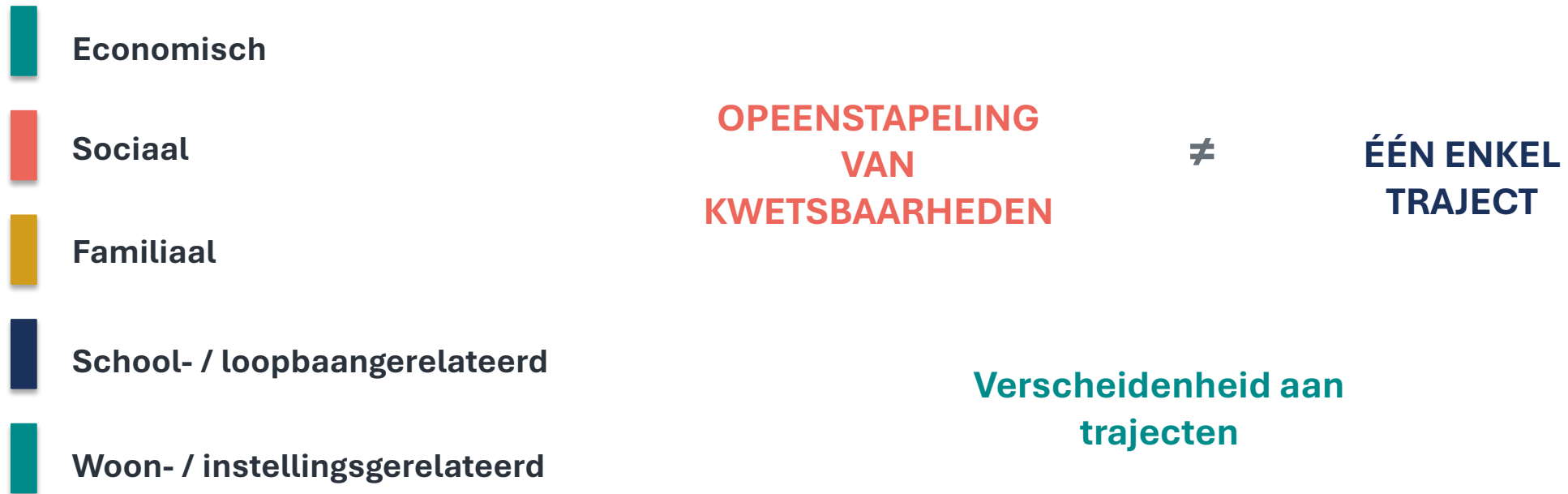
03

Kwetsbare trajecten

TRAJECTEN

Schulden binnen reeds kwetsbare trajecten

Schulden maken deel uit van langere trajecten.

Voorgestelde benadering

De financiële situatie plaatsen binnen de levensloop van de persoon en analyseren welke selectiemechanismen gedurende het hele strafrechtelijke traject een rol kunnen spelen.

Schulden van vóór de detentie

Schuldenlast = een van de economische uitingen van processen van toenemende kwetsbaarheid

Detentie $\neq$ systematisch het beginpunt van economische moeilijkheden

Detentie = een gebeurtenis die reeds bestaande situaties van economische kwetsbaarheid aan het licht kan brengen, kan versterken of bestendigen

Een deel van de bevraagde personen kampte al vóór de detentie met financiële moeilijkheden

Schulden als gevolg van de veroordeling

EEN ONVERMIJDELIJKE SCHULD VOOR IEDERE VEROORDEELDE

KENMERKEN

HOGE BEDRAGEN

... terwijl de inkomsten laag of zelfs onbestaande zijn.

MOEILIJK ONDERHANDELBAAR

De mogelijkheden om over deze schulden te onderhandelen, lijken beperkt.

DE OVERHEID ALS SCHULDEISER

Met name de FOD Justitie en de FOD Financiën.

Een fundamentele vraag:

Welke betekenis moet aan de financiële straf worden gegeven en hoe moet de evenredigheid ervan worden beoordeeld?

Gevangenisstraf: economische en administratieve schok

De aanvang van de detentie leidt tot verschillende gelijktijdige breuken.

WEGVALLEN VAN INKOMSTEN

De inkomsten van vóór de detentie vallen weg.

SCHOK VAN DE GEVANGENISSTRAF

Verdoving, andere prioriteiten, schulden en administratieve stappen verdwijnen naar de achtergrond ...

ADMINISTRATIEVE GEVANGENSCHAP

DIGITALE KLOOF

4 dimensies van de economische en administratieve schok bij de aanvang van de detentie

04 Geld in de gevangenis

GEVANGENISECONOMIE

Geld in de gevangenis (1)

Rangschikking van de belangrijkste uitgavenposten

(van de meest frequent genoemde tot de minst frequent genoemde)

- 1 Kantine (voeding, tabak, hygiëneproducten, huur van de televisie, tijdschriften, kleding, enz.) en telefoon
- 2 Afspraken tot betaling voor slachtoffers en geldboetes
- 3 Geld opsturen naar familie
- 4 Kosten tijdens uitgaansvergunningen (vervoer, gesprekken met psycholoog, enz.)
- 5 Afspraken tot betaling voor schulden die niet verband houden met de veroordeling
- 6 Gezondheidszorg
- 7 Betaling van onderhoudsbijdragen
- 8 Illegale producten (drugs)

 Uitgaven in de gevangenis (kantine, telefoon, vergoeding bij schade ...)

 Penitentiare arbeid (lage vergoeding, beperkt werkaanbod)

Geld in de gevangenis (2)

Rangschikking van de belangrijkste inkomensbronnen

(van de meest frequent genoemde tot de minst frequent genoemde)

- 1 Geldoverschrijvingen van familie/vrienden
- 2 Inkomen uit arbeid in de gevangenis
- 3 Financiële steun van de gevangenis (ondersteuningskas)
- 4 Steun van het OCMW
- 5 Vergoedingen van de mutualiteit
- 6 Niets
- 7 Andere (opleiding, verkoop van verdovende middelen, enz.)

Inkomsten in de gevangenis
(penitentiare arbeid, financiële
steun van naasten, hulpkas,
sociale steun)

Geld in de gevangenis (3)

Werk & waardigheid

1

Werk en waardigheid (gevoel nuttig te zijn, verantwoordelijkheid opnemen, frustraties)

Overlevings-economie

2

Overlevingseconomie (zich behelpen, frustraties ...)

Financiële afhankelijkheid

3

Financiële afhankelijkheid (rol van naasten, ongelijkheid tussen gedetineerden ...)

Terugbetalen?

4

Onmogelijkheid om schulden af te betalen (symbolische afbetalingen, onvoldoende inkomsten)

De financiële speelruimte verschilt sterk naargelang de mogelijkheid om te werken, de steun van naasten en de beschikbare middelen.

Geld in de gevangenis (4)

HOGE LEVENSKOST IN DE GEVANGENIS

- Hoge prijzen in de kantine
- Kosten voor communicatie (telefoon, contact met familie)
- Onmisbare dagelijkse uitgaven

"Het leven in de gevangenis is verschrikkelijk duur."

"De gevangenis duwt ons in de schulden."

"We moeten betalen om contact te kunnen houden met onze familie."

TWEE AANDACHTSPUNTEN

DE SCHULDENAAR INFORMEREN

Essentieel om schuldenaars over inkomsten te informeren om onverschuldigde betalingen te voorkomen

AFBETALING VAN SCHULDEN

Focus op de vergoeding van slachtoffers en de betaling van schulden die voortvloeien uit de veroordeling

05 De onzichtbaarheid van schulden

TIJDSDYNAMIEK

De onzichtbaarheid van schulden - de tijdsdynamiek van schulden tijdens detentie (1)

Schulden blijven bij de begeleiding tijdens detentie vaak buiten beeld.

1. WEINIG AANDACHT VOOR SCHULDEN

"Geldzaken ... nee, helemaal niet."

- Amper besproken bij de aanvang van de detentie
- Hangt sterk af van de professional
- Niet als een prioriteit beschouwd op institutioneel niveau

2. ANDERE URGENTE ZAKEN KRIJGEN VOORRANG

"Wanneer je in de gevangenis terechtkomt, heb je andere zorgen ..."

- Strafprocedure en detentieomstandigheden krijgen voorrang
- Moeilijk om vooruit te kijken
- Onvoldoende zicht op de werkelijke financiële situatie

GEVOLG: schulden blijven onder de radar.

De onzichtbaarheid van schulden - de tijdsdynamiek van schulden tijdens detentie (2)

Terwijl de gedetineerde als het ware ‘stilstaat’ ...

... blijft de wereld buiten de gevangenis gewoon verder draaien.

Schulden stapelen zich ongemerkt op en de speelruimte wordt kleiner // bij de voorbereiding op de vrijlating komen de schulden opnieuw in beeld.

06 De rol van professionals tijdens de detentie

BEGELEIDING

De rol van professionals tijdens de detentie: 'mission impossible' (1)

Digitale drempels

*"Alles is tegenwoordig digitaal ...
dat maakt het ingewikkeld."*

- Beperkte toegang tot digitale tools
- Authenticatie onmogelijk (codes, vingerafdruk enz.)
- Kloof met een gedigitaliseerde samenleving

Toegang tot informatie

*"De toegang zou makkelijker moeten
... om een beeld te krijgen van de
verschuldigde bedragen."*

- Moeilijke toegang tot bankrekeningen
- Beperkte toegang tot post
- Geen volledig overzicht van de schulden mogelijk

Institutionele blokkades

*"Het Belgische systeem is
achterhaald ..."*

- Onmogelijk om een schuldbemiddeling op te starten
- Bepaalde procedures worden tijdens de detentie geweigerd
- Geen concrete oplossing vóór de vrijlating

De rol van professionals tijdens de detentie: 'mission impossible' (2)

Gebrek aan coördinatie

"Ze schuiven de verantwoordelijkheid naar elkaar door en zo komen we geen stap verder."

- Veel verschillende betrokken partijen (hulpverleningsdiensten, diensten voor schuldbemiddeling, justitie enz.)
- Geen duidelijke opvolging
- Ontmoediging bij gedetineerden

Financiële belemmeringen

"1 euro per uur betaald krijgen, dat is echt schandalig."

- Lage vergoeding voor penitentiaire arbeid
- Onvoldoende inkomsten om schulden af te betalen
- Geen realistisch afbetalingsplan

Druk van schuldeisers

"We moeten betalen ... zonder dat we daar de middelen voor hebben."

- Hoge bedragen (boetes, schadevergoedingen enz.)
- Weinig flexibiliteit bij schuldeisers
- Druk ondanks het gebrek aan inkomsten

De rol van professionals tijdens de detentie: 'mission impossible' (3)

Menselijke en sociale belemmeringen

*"Het vertrouwen komt maar
moeilijk tot stand ..."*

- Stigmatisering van gedetineerden
- Gezondheids- en verslavingsproblemen
- Beperkte toegang tot informatie of lage geletterdheid

Vermijdingsstrategieën

*"Ik ga in het zwart werken ...
Dan hoef ik niet te betalen."*

- Verlies van vertrouwen in het systeem
- Schulden niet willen of durven aanpakken
- Risico op marginalisering / informele economie

De rol van professionals tijdens de detentie: 'mission impossible' (4)

HEFBOMEN VOOR ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING

- Financiële steun van naasten
- Hulp bij administratieve stappen
- Tussenkomsst van sociaal werkers / OCMW
- Bepaalde betalingen tijdens de detentie
blijven uitvoeren

**Hefbomen waar de gedetineerde vaak
zelf geen vat op heeft**

INSTITUTIONELE EN FINANCIËLE HEFBOMEN

- Opschorting van schulden tot aan de
vrijlating
- Aanzuiveringsplannen / gespreide
betalingen
- Toegang tot informatie (FOD Financiën)
- Volmacht voor administratief beheer
(diensten voor schuldbemiddeling)

Mogelijke oplossingen, maar beperkt en 'traag'

07 Schuldeisers

INVORDERING

Schuldeisers

ONZICHTBAARHEID VAN DE SCHULDENAAR

- Geen informatie over de schuldenaar en zijn detentie
 - Contact valt weg / is niet mogelijk
 - *"We komen het toevallig te weten."*
-

MOEILIKHEDEN BIJ DE INVORDERING

- Insolventie
 - Afwachten
-

MORELE DRUK

- Verantwoordelijkheid van de schuldenaar
 - Tweede kans
 - 'Je schuld afbetalen'
 - Verliezen en winsten tegen elkaar afwegen
-

NOOD AAN COÖRDINATIE

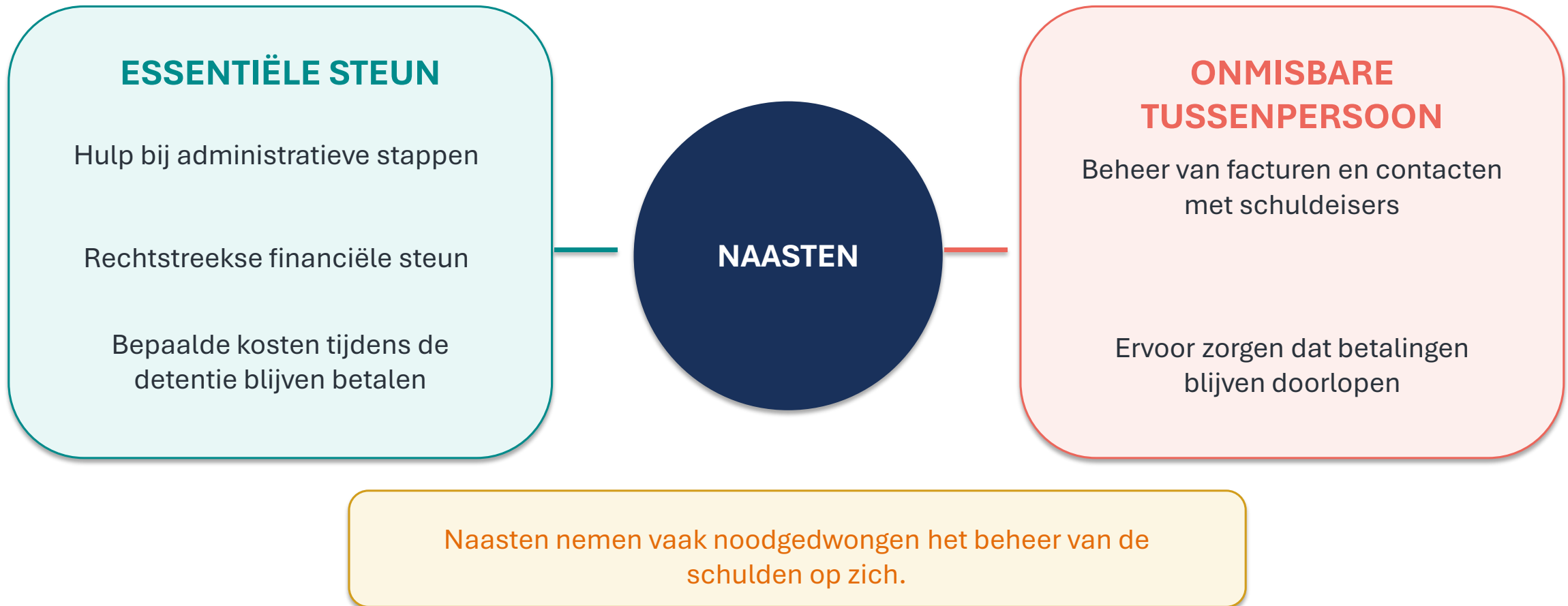
- Eén centraal aanspreekpunt
- Informatie over de detentie

Welke speelruimte heeft de schuldeiser tijdens de detentie?

08 Naasten

OMGEVING

De naasten: een centrale rol

En wat met gedetineerden zonder opvangnet?

Gevolgen voor de naasten

FINANCIËLE LAST EN ONTBERING

Verarming van het gezin
Dagelijkse ontberingen

"Ze [mijn vrouw] ontzegt zichzelf enorm veel ... ze doet niets meer."

"Ik zorg er liever voor dat ikzelf en de kinderen te eten hebben, in plaats van een advocaat te betalen. Is dat dan misschien een van de redenen waarom hij vandaag nog altijd in de gevangenis zit?"

SCHULDGEVOEL EN FAMILIALE SPANNINGEN

Het gevoel bij de familie in het krijt te staan

"We schamen ons ervoor dat we anderen voor ons laten betalen."

"Zij hebben hun schulden afbetaald, hun huis afbetaald, hun auto afbetaald. En nu betalen ze mijn schulden af."

Gevolgen voor de naasten

1

DRUK EN BEDREIGINGEN VAN SCHULDEISERS

Naasten worden soms rechtstreeks ‘geviseerd’.

"Ik bleef alleen achter met alle brieven die toekwamen."

"We komen alles bij u in beslag nemen."

2

BEZORGDHEID BINNEN HET GEZIN

3

IMPACT OP VOLGENDE GENERATIES

- Angst dat de kinderen de schulden zullen ‘erven’
- Vrees dat schulden worden doorgegeven of dat vermogen verloren gaat
- Bezorgdheid over de toekomst van het gezin

"Ik heb twee kinderen die nog maar één ouder hebben en ik zou niet met dit alles bezig moeten zijn. Eigenlijk zou ik er gewoon voor hen moeten zijn, en zelfs meer dan andere ouders, zou ik bijna zeggen."

09 Vóór de vrijlating en de vrijlating

RE-INTEGRATIE

De voorbereiding op de vrijlating en de vrijlating (1)

BEZORGDHEDEN BIJ HET NADEREN VAN DE VRIJLATING

Algemene onzekerheid (financieel en psychologisch)

- Onzekerheid over de mogelijkheid om schulden af te betalen (hoge bedragen, onzekere werksituatie)
- Vrees voor preciaire leefomstandigheden na de vrijlating
- Angst dat schulden de re-integratie belemmeren (en zelfs het risico op recidive verhogen)
- Bezorgdheid om de naasten (financiële impact)
- Moeite om zich een toekomst in te beelden
- Gebrek aan informatie over mogelijke oplossingen (bemiddeling, procedures enz.)

EXTERNE MIDDELEN / BIJZONDERE SITUATIES

‘Geen zorgen’

- Vertrouwen dat de schulden kunnen worden afbetaald
- Externe steun (naasten of erfenis)
- Schulden zijn al afbetaald
- Andere prioriteiten / berusting
- Weinig bezig met de toekomst
- Minder vaak voorkomende situaties (insolvabiliteitsprocedure, toezegging van een baan, vertrouwen in de eigen vaardigheden om het budget te beheren)

De voorbereiding op de vrijlating en de vrijlating (2)

EEN 'LEVENSLANGE' SCHULDENLAST

"Je zit je straf uit en daarna betaal je de rest van je leven."

SCHULDEN DIE UIT DE HAND LOPEN

*"Schulden zijn als een levend wezen ... ze worden groter
... ze nemen exponentieel toe."*

EEN GROTE BELEMMERING VOOR RE-INTEGRATIE

*"Je mag geen geld hebben ...
maar je moet wel betalen."*

EEN NEERWAARTSE SPIRAAL DIE DOOR DETENTIE WORDT VERSTERKT

*"Wanneer je vrijkomt ... heb je nog meer schulden af te
betalen."*

DE PARADOX: SCHULDEN AFBETALEN OF RE-INTEGREREN?

- Schulden komen opnieuw op de voorgrond: schuldeisers 'worden wakker', gerechtelijke invorderingsmaatregelen en beslagen worden hervat (ook voor onderhoudsschulden - volledig beslag), financiële druk
- Andere prioriteiten voor de gedetineerde bij de vrijlating: huisvesting, adres, inkomen, identiteitskaart
- Digitale kloof, digitalisering van de samenleving en 'terugkeer naar het echte leven', waarin alles sneller gaat

Impact van schulden op toekomstige trajecten

1

WERK

- Dreiging van beslag
- Omzeilingsstrategieën
- Weigering van aangegeven werk
- Zwartwerk
- Moeilijk om een job te vinden met een strafblad

2

MENTALE GEZONDHEID

- Stress
- Angst
- Verlies van hoop voor de toekomst
- Onmogelijkheid om toekomstplannen te maken

3

RECHTVAARDIGHEID

- Gevoel van onrechtvaardigheid
- Gevoel van een 'dubbele straf'

4

ECONOMISCHE RECIDIVE?

- Afhaken van de samenleving
 - Mogelijke terugkeer naar illegale activiteiten
- = enige manier om schulden af te betalen?

10

Aandachtspunten en aanbevelingen

ACTIEPISTES

Een overkoepelend aandachtspunt: elkaar beter leren kennen en begrijpen

GEVANGENIS

"We tasten echt in het duister ... we hebben alleen maar een beeld van wat er in de gevangenis gebeurt."

- Gebrek aan kennis
- Vertekende beeldvorming

BUITEN

NOOD AAN INTERPROFESSIONELE KENNISUITWISSELING

Aandachtspunten

1

SCHULDEISERS INFORMEREN

"Als de schuldeiser op de hoogte zou worden gebracht van de detentie ..."

Procedures aanpassen en voorkomen dat kosten zich opstapelen

2

VAN BIJ DE AANVANG VAN DE DETENTIE ACTIE ONDERNEMEN: SCHULDEN ZICHTBAAR MAKEN

"De problematiek meteen bij de aanvang van de detentie aanpakken ..."

Schuldsituaties snel in kaart brengen

3

ZORGEN VOOR CONTINUÏTEIT

- Communicatie tussen de gevangenis en de buitenwereld
- Informatieoverdracht

Voorkomen dat de schuldenaar 'uit beeld verdwijnt'

Aanbevelingen (1)

SCHULDEN STABILISEREN

"Die schulden en intresten, dat is overdreven."

- Intresten en bepaalde kosten bevriezen of beperken
- Mogelijkheid om een moratorium in te stellen

→ *Schulden beheersbaar maken*

ACTIE ONDERNEMEN TIJDENS DE DETENTIE

- Een schuldbemiddeling opstarten
- Een specifieke dienst of referentiepersoon in de gevangenis voorzien
- Stappen met het oog op de vrijlating vooraf voorbereiden

→ *Niet wachten tot de vrijlating om actie te ondernemen*

GELEIDELIJK AFBETALEN

- Betalingen mogelijk maken, zelfs als die slechts symbolisch zijn
- Ervoor zorgen dat de betrokkene zich op lange termijn blijft inzetten

→ *Een positieve dynamiek in stand houden*

Algemene doelstelling: *van detentie een periode maken waarin schulden worden beheerd en gestabiliseerd en wordt geanticipeerd op de toekomst, in plaats van een periode waarin de schuldenlast verder toeneemt.*

Aanbevelingen (2)

HET WETTELIJKE EN FINANCIËLE KADER AANPASSEN

- Het debat over strafrechtelijke geldboetes openen
- Nagaan welke mogelijkheden er zijn om de inkomsten tijdens de detentie te verhogen

→ *Schulden realistisch en dus beheersbaar maken*

DE COÖRDINATIE VERBETEREN

- De communicatie tussen de verschillende actoren verbeteren (gevangenis ↔ buitenwereld)
- Schuldeisers beter informeren
- Aangepaste communicatiemiddelen ontwikkelen

→ *Institutionele ‘pingpong’ vermijden*

DE ALGEMENE BEGELEIDING VERSTERKEN

- Zorgen voor opvolging na de vrijlating
- De sociale en psychologische begeleiding versterken
- Schuldeisers bewustmaken van de realiteit van re-integratie

→ *Duurzame re-integratie bevorderen*

Bedankt voor uw aandacht

Team van Observatorium Krediet en Schuldenlast

Observatorium Krediet en Schuldenlast vzw

Adres : Château de Cartier, Place du Perron 38, 6030 Marchienne-au-Pont

Tel : 071/33.12.59 - **Fax** : 071/32.25.00

Algemeen email : info@observatoire-credit.be - **Website** : www.observatoire-credit.be

Ondernemingsnr. : 0452.320.403 RPR Hainaut (afd. Charleroi) - **IBAN** : BE91 0682 4452 2576

